

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

ACTUAL PROBLEMS OF CRIMINAL AND LEGAL QUALIFICATION THE CRIMES AGAINST MORALITY

Горпинюк О.П.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті аналізуються найбільш актуальні проблеми кваліфікації злочинів проти моральності. Проводиться співвідношення складів злочинів проти моральності. Подаються пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність і практики його застосування.

Ключові слова: злочини проти моральності, сутенерство, втягнення в зайняття проституцією, торгівля людьми, кваліфікація злочинів.

В статье анализируются наиболее актуальные проблемы квалификации преступлений против нравственности. Проводится соотношение составов преступлений против нравственности. Вносятся предложения относительно усовершенствования законодательства Украины об уголовной ответственности и практики его применения.

Ключевые слова: преступления против нравственности, сутенерство, вовлечение в проституцию, торговля людьми, квалификация преступлений.

The most actual problems of criminal and legal qualification of crimes against morality are analyzed. The correlation of crimes against morality are reviewed. The proposals for improving the Ukrainian legislation about criminal responsibility as well as for the practice of its using are presented.

Key words: crimes against morality, pimping, getting involved in prostitution, human trafficking, criminal and legal qualification of crimes.

Актуальність теми. За змістом кваліфікація злочинів становить оцінювання вчиненого діяння з погляду кримінального закону як злочинного чи, навпаки, незлочинного або суспільно корисного. Разом із тим відсутність прописаних правил кваліфікації злочинів у законі дуже часто супроводжується суперечками щодо оцінювання суспільно небезпечного діяння з боку як наукової спільноти, так і правозастосовних органів у галузі кримінального права. У цьому зв'язку не є винятком проблема правильної кваліфікації поширених сьогодні посягань на суспільну моральність.

Над питаннями кваліфікації злочинів проти моральності, в тому числі їх розмежування, працювали такі науковці: А.В. Ландіна, Л.С. Кучанська, І.О. Бандурка, В.В. Кузнецов, Н.О. Горб, П.П. Сердюк, В.В. Дзундза, А.А. Небитов, М.І. Хавронюк, Л.П. Брич, А.В. Плотнікова тощо. Окремі правила кваліфікації складів злочинів проти моральності подаються в навчальних посібниках «з навчального курсу «Кримінальне право України. Особлива частина», а також у науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу (далі – КК) України. Разом із тим у працях зазначених вище фахівців не проведено узагальненого дослідження найбільш дискусійних питань кваліфікації відповідної групи злочинів і шляхів їх вирішення з наведенням прикладів із правозастосування. Зокрема, з названої групи злочинів найбільше неоднозначних питань, пов'язаних із розмежуванням складів, виникає з посяганнями, передбаченими статтями КК України: 302 «Створення або утримання місць розпусти і звідництво», 303 «Сутенерство або втягнення особи в залучення проституцією», 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність». Труднощі викликані тим, що зазначені посягання можуть поєднуватися зі злочинами, що передбачені іншими розділами Особливої частини КК України: ст. 149 «Торгівля людьми», ст. 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», ст. 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок», ст. 152 «Згвалтування», ст. 153 «Задоволення статевої пристрасті неприродним способом». Існує також суперечка серед фахівців у галузі кримінального права щодо доцільності таких обов'язкових ознак, як «незаконне заволодіння», «знищення», «пошко-

дження», у злочинах, передбачених статтями: 297 «Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого», 298 «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини». Адаже це додатково створює труднощі під час розмежування вказаних посягань від посягань проти власності.

Метою статті є детальний аналіз названих проблемних питань кваліфікації злочинів проти моральності, які постають у теорії кримінального права та правозастосуванні, й унесення оптимальних пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Наруга над могилою – ст. 297 КК України. Існує проблема щодо визначення того, кому належать речі, що знаходяться на могилі чи в ній, на трупі й у труні, а у зв'язку з цим і стосовно того, чи потребують такі дії, як незаконне заволодіння зазначеними предметами, додаткової кваліфікації як злочини проти власності. Деякі дослідники вважають, що вчинення таких дій додаткової кваліфікації не потребують, аргументуючи це тим, що ці предмети не мають власника [1, с. 664]. На відміну від них, російські вчені зазначають, що за спадковим правом ці речі належать спадкоємцям або ж, якщо немає спадкоємців, державі [2, с. 483]. Також у юридичній літературі існує підхід, за яким викрадення надмогильної споруди (за наявності власника), що знаходиться в місці поховання, шляхом крадіжки, що охоплюється ч. ч. 2, 3, 4 чи 5 ст. 185 КК України, або іншим способом (грабїж, розбій) потребує кваліфікації за сукупністю злочинів за ст. 297 КК України та відповідними частинами ст. ст. 185, 186, 187 КК України. Заволодіння ж будь-якими іншими предметами, що знаходяться в місці поховання або на трупі, повністю охоплюється диспозицією ст. 297 КК України й додаткової кваліфікації за статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти власності, не потребує [3]. Видається більш слушним те, що викрадення предметів, які знаходяться в місці поховання або на трупі, – це злочин не проти моральності, а проти власності. Тому вказівку на цю форму об'єктивної сторони з тексту диспозиції ст. 297 КК України треба виключити. Якщо вилучення тих чи інших предметів не супроводжувалося діями, які містять у

собі ознаки осквернення місць поховання чи трупу, вчинене потрібно кваліфікувати тільки як викрадення [4, с. 16]. Так само видається, що знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК України) потрібно кваліфікувати за ст. 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна».

Предметом злочинів, передбачених ч. ч. 2, 3, 4, 5 ст. 298 і ст. 297 КК України, можуть бути місце поховання і предмети, що в ньому знаходяться. Для правильного оцінювання посягання за ст. 298 КК України необхідно, щоб предмет злочину був занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків є злочином проти конституційних прав і свобод людини та громадянина, безпосередньо спричиняє шкоду праву людини на свободу віросповідання, яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію, безперешкодно відправляти релігійні чи ритуальні обряди, вести релігійну діяльність у т. ч. з використанням релігійних споруд чи культових будинків. Крім того, предметом цього злочину є релігійні споруди або культові будинки, й будь-яке умисне пошкодження чи зруйнування цих об'єктів тягне за собою відповідальність за ст. 178 КК України. І лише у випадку, якщо релігійні споруди або культові будинки являють собою особливу історичну чи культурну цінність і зараховані до пам'яток – об'єктів культурної спадщини національного або місцевого значення – із занесенням до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, таке діяння потребує додаткової кваліфікації за ст. 298 КК України [5, с. 186]. Якщо ж пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини – пов'язане з крадіжкою (ст. 185 КК України), хуліганством (ст. 296 КК України), заподіянням тілесних ушкоджень (ст. ст. 121, 122, 125 КК України), то скоєне потребує додаткової кваліфікації за сукупністю відповідних злочинів.

Щодо розмежування злочинів, передбачених ст. ст. 302 і 303 КК України, між собою, то проблема полягає в тому, що сутенерство (ст. 303) і звідництво для розпусти (ст. 302) можуть збігатися. У примітці до ст. 303 КК України визначено, що під сутенерством у цій статті варто розуміти дії особи щодо забезпечення зайняття проституцією іншою особою. Своєю чергою, звідництво для розпусти – це своєрідне посередництво для розпусти, що полягає в сприянні добровільному сексуальному спілкуванню незнайомим між собою особам [6, с. 309]. Воно полягає в підшукуванні учасників розпусних дій, знайомстві, організації зустрічей осіб, які погоджуються займатися розпустою, схилянні до неї тощо. Отже, законодавче визначення сутенерства дає змогу зробити висновок, що воно охоплює звідництво для розпусти. Потрібно також урахувувати зміст понять «розпуста» і «проституція». Під розпустою розуміється безладне статеve спілкування природним або неприродним способом для задоволення статевої пристрасті за гроші, інші матеріальні цінності, а також предмети натурального обміну та безоплатно [7, с. 192]. Своєю чергою, проституція (лат. prostitution – віддавання розпусті, осквернення, збезчещення) – надання сексуальних послуг з метою отримання доходу [8, с. 170]. Як бачимо, поняття «проституція» й «розпуста» також можуть збігатися. У юридичній літературі пропонують кваліфікувати відповідні діяння за правилом конкуренції частини й цілого. Якщо йдеться про вплив на свідомість жінки шляхом умовляння, розпалювання низьких спонукань, переконування в доцільності, вигідності певної поведінки тощо, з метою її залучення в проституцію, діяння доцільно кваліфікувати за ст. 303 КК України (сутенерство); якщо воно здійснюється з метою організації групових сексуальних дій, безладних статевих стосунків поза межами проституції – за ст. 302 КК України (звідництво для розпусти) [9, с. 715]. Здебільшого в судовій практиці кваліфікують діяння особи за ст. 302 КК України як звідництво для розпусти, коли особа надає приміщення для розпусти з метою отримання доходу.

Своєю чергою, як сутенерство кваліфікують випадки організації більш-менш тривалого забезпечення особами зайняття проституцією. Такі діяння полягають не лише в підшукуванні приміщення для зайняття проституцією, а й учиненні інших дій, які полягають в організації безперешкодного зайняття такою діяльністю (розповсюдження номерів своїх мобільних телефонів і спеціально виготовлених візитних карток із пропозицією для зайняття проституцією, приймання замовлення від клієнтів на надання їм оплатних сексуальних послуг, домовленості про оплату цих послуг, установлення відповідних розцінок).

Разом із тим у правозастосуванні трапляються випадки поєднання зазначених складів злочинів, тому в такому разі потрібна кваліфікація за сукупністю. Так, вироком Кіровського районного суду м. Кіровограда від 26 грудня 2006 року [10] З. засуджено за ч. 2 ст. 302 КК України, ч. 2 ст. 303 КК України. За обставинами справи, засуджений з метою наживи із жовтня 2004 року до 10 квітня 2006 року вчинив звідництво для розпусти. Здійснюючи звідництво, З. підшукував указаним молодим жінкам осіб у готелях, саунах, інших місцях відпочинку серед жителів м. Кіровограда шляхом розповсюдження номерів своїх мобільних телефонів і спеціально виготовлених візитних карток. Також суд з'ясував, що З. систематично приймав за номерами своїх мобільних телефонів замовлення від клієнтів на надання їм оплатних сексуальних послуг і домовлявся про оплату цих послуг, установивши відповідні розцінки. Після домовленості з клієнтами на власному автомобілі відвозив жінок до вказаного клієнтами місця здійснення розпусних дій у приватній квартири, готелі, сауни та інші місця розваг і відпочинку громадян у м. Кіровограді, сам або через проститутку отримував установлену ним оплату за надання клієнтам сексуальних послуг, частину якої віддавав проституткам, а решту привласнював за звідництво, тобто в такий спосіб забезпечував зайняття жінками проституцією (сутенерство).

Щодо розмежування складів злочинів, передбачених ст. 302 («Створення або утримання місць розпусти і звідництво»), ст. 303 («Сутенерство або втягнення особи в залучення проституцією»), ст. 304 («Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність») КК України, та злочину, передбаченого ст. 149 («Торгівля людьми»), варто навести такі положення.

Як зазначається в юридичній літературі, поєднує відповідні склади злочинів те, що, відповідно до ст. 149 КК України, торгівля людьми може здійснюватися з метою винищення щодо особи дій, які передбачені переліченими статтями як самостійний злочин [11, с. 195]. Згідно з приміткою ст. 149 КК України, мета – експлуатація – в названому посяганні тлумачиться законодавцем дуже широко: всі форми сексуальної експлуатації, використання вpornобізнесі, примусова праця чи примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, утягнення в злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Видається, що вирішувати питання кваліфікації варто з урахуванням того, що склад злочину, передбачений ст. 149 КК України, – формальний, у випадку реалізації мети, визначеної ст. 149 КК України, діяння обов'язково потрібно кваліфікувати додатково за сукупністю. Аналіз судової практики показав, що не в усіх випадках повинна бути кваліфікація за сукупністю злочинів: торгівля людьми і звідництво для розпусти чи сутенерство.

Зокрема, потрібно враховувати, що дії сутенера, який за певну грошову винагороду зводить жінку з клієнтом, не можна вважати торгівлею людьми, зазначені дії треба кваліфікувати за відповідними нормами: звідництво для розпусти (ст. 302 КК України) або за наявності забезпечення

зайняття проституцією примус як сутенерство чи втягнення особи в зайняття проституцією (ст. 303 КК України). Так, Ухвалою Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 лютого 2015 року задоволено касаційну скаргу прокурора на вироки районного та апеляційного судів Дніпропетровської області, за якими Ж. засуджено за ч. 2 ст. 149 і ч. 2 ст. 302, ч. 3 ст. 303 КК України. Зокрема, з обвинувачення виключено кваліфікацію дій Ж. за ч. 2 ст. 149 КК України. Як убачається з матеріалів справи, Ж. в м. Дніпропетровську організувала й керувала діяльністю з надання сексуальних послуг за грошову винагороду та зайняття проституцією кількома жінками. Для забезпечення своєї діяльності Ж. орендувала будинки й квартири, які використовувала як місця розпусти, де завербовані нею жінки, в тому числі неповнолітні, надавали послуги сексуального характеру. Для забезпечення своєї діяльності Ж. розмішувала в газеті оголошення для залучення клієнтів і вербування жінок для зайняття проституцією. Також засуджена контролювала роботу організованих нею місць розпусти, встановлювала вартість сексуальних послуг, виїжджала особисто та направляла на виклики жінок, приймала від них гроші, з яких платила заробітну плату їм, адміністраторам і водіям. При зміні обвинувачення Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ погодився із тим, що дії Ж. – вербування з метою сексуальної експлуатації за ч. 2 ст. 149 КК України – незаконна угода щодо людини, вчинена щодо неповнолітньої, повторно є зайвими, зазначаючи таке. Незаконна угода, об'єктом якої є людина, – здійснення таких угод, як дарування, міна, надання в безоплатне користування, передача в рахунок погашення боргу, будь-які інші, за якими вона передається для експлуатації. При цьому не можна вважати здійсненням незаконної угоди, об'єктом якої є людина, дії особи (сутенера), яка зводить проститутку з клієнтом, оскільки в таких випадках людина передається іншій особі фактично не у володіння, а лише в тимчасове користування. Тому з огляду на те, що Ж. організувала, створила умови й керувала діяльністю з надання сексуальних послуг за грошову винагороду та зайняття проституцією в тому числі неповнолітніх, такі дії охоплюються ст. ст. 302 і 303 КК України [12].

У цьому випадку справді посягання проти волі особи відсутнє. Водночас потрібно зауважити, що Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у зазначеній вище Ухвалі звертає увагу на відсутність у діянні особи незаконної угоди, об'єктом якої є людина. Однак потрібно брати до уваги й те, що диспозицією ст. 149 КК України передбачено низку альтернативних дій, як-от: торгівля людьми, здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людини, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, з метою експлуатації. Отже, посягання, передбачене ст. 149 КК України, може бути наявне й у випадку вчинення лише вербування, переміщення потерпілих тощо з метою сексуальної експлуатації. Видається, що ключовою ознакою, на яку варто зважати під час оцінювання схожих злочинних діянь, є об'єкт посягання – воля людини. Тому, якщо відбувається забезпечення зайняття проституцією з організацією перетинання осіб через державний кордон України з подальшим утриманням потерпілих проти їхньої волі, іншими організаційними діями щодо забезпечення зайняття проституцією, примушуванням до зайняття проституцією однієї й тією самою особою винного, то кваліфікація потрібна за ст. 149 КК України, а за наявності достатніх ознак ще й за ст. ст. 302, 303 КК України. У цьому випадку такий підхід пояснюється тим, що діяння, передбачене ст. 149 КК України, вчиняється з метою експлуатації. Водночас реалізація відповідної мети задля повного кримінально-правової кваліфікації потребує додаткового оцінювання.

На підтвердження відповідної позиції можна навести приклад із правозастосування. Так, Ухвалою Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10 червня 2015 року залишено без змін вирок Зарічного суду м. Суми від 6 серпня 2014 року та Ухвалу Апеляційного суду Сумської області від 17 жовтня 2014 року в частині обвинувачення К. за ч. 2 ст. 149 КК України, ч. 2 ст. 302 КК України та ч. 2 ст. 303 КК України. За обставинами справи встановлено, що К. за попередньою змовою з громадянами Республіки Туреччини з корисливих мотивів у м. Суми вчинила дії, пов'язані з торгівлею людьми з метою їх сексуальної експлуатації та залучення потерпілих у боргову кабалу, займаючись у такий спосіб сутенерством, втягуючи жінок у зайняття проституцією шляхом обману, примушуючи їх надавати сексуальні послуги. Відомо, що К. використовувала уразливий стан потерпілих, обіцяла доправляти їх до Туреччини для надання сексуальних послуг на вигідних умовах, гарантуючи добровільність такої діяльності, високий заробіток, нормальні побутові умови, завідомо знаючи, що цих обіцянок виконувати не буде. Отримавши кошти від громадян Туреччини, супроводжувала потерпілих до м. Анталія Республіки Туреччини, де потерпілі, під повним контролем К. та інших осіб надавали сексуальні послуги за винагороду. Крім того, К. з метою наживи вчинила звідництво для розпусти за місцем свого проживання [13].

На відмежуванні складів злочинів, передбачених ст. ст. 149, 150-1 КК України, наголошував М.І. Хавронюк, який надав рекомендації щодо кваліфікації відповідних посягань. Зокрема, використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом, учинення за відсутності незаконної угоди щодо неї, а так само без її переміщення, переховування, передачі, одержання, кваліфікується лише за ст. 150-1 КК України. Вербування чи одержання малолітньої дитини й подальше використання її самим вербувальником (одержувачем) для зайняття жебрацтвом з метою отримання прибутку доцільно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 149 і ч. ч. 2 або 3 ст. 150-1 КК України. Так само кваліфікуються купівля малолітньої дитини або здійснення іншої угоди щодо неї, а також вербування, переміщення, переховування, передача й одержання такої дитини однією особою з подальшим використанням її для зайняття жебрацтвом іншою особою [14, с. 248].

Також варто відмежовувати склад злочину, передбачений ст. 304 КК України «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» і ст. 150-1 КК України «Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом». Відмінності між указаними складами злочинів полягають передусім у потерпілому. Потрібно зазначити, що за ст. 150-1 КК України потерпілий є малолітньою особою (до 14-річного віку), а за ч. 1 ст. 304 КК України – неповнолітнім (до 18-річного віку), хоча в ч. 2 ст. 304 КК України вже згадується й про малолітнього. Тобто ця відмінність має досить умовний характер. Крім того, основною відмінністю є те, що за ст. 150-1 КК України потерпілий, унаслідок свого віку, не усвідомлює факту використання його як фактичного «зряддя» для жебракування, а за ст. 304 КК України – усвідомлює. Під час відмежування ознак суб'єктивної сторони ст. 150-1 КК України і ст. 304 КК України варто вказати на обов'язкову мету використання дитини для заняття жебрацтвом – для отримання прибутку, яка не характерна для втягнення неповнолітнього в жебрацтво [15, с. 191–196]. Крім того, не можна кваліфікувати як утягнення в зайняття жебрацтвом дитину-немовля або іншу дитину, яка не усвідомлює факту втягнення, а також випадки залучення малолітнього до жебрацтва шляхом обману.

Якщо використання малолітньої дитини в зайнятті жебрацтвом супроводжується втягненням потерпілої особи в таку діяльність, учинене утворює сукупність злочинів, передбачених ст. ст. 150-1 і 304 КК України. Треба звернути увагу на те, що використання малолітньої дитини

для зайняття жебрацтвом не передбачає активних дій з боку самої дитини. Важливою є сама її присутність разом із дорослими. Як правило, використовуються діти молодшого дошкільного віку. Водночас утягнення неповнолітніх у зайняття жебрацтвом передбачає вчинення певного злочинного впливу (умовляння, погрози, переконавання) щодо дітей, які розуміють, чого прагнуть досягти дорослі. Схиляння (втягнення) здійснюється з певною метою – викликати в дітей бажання (намір) займатись жебрацтвом як самостійно, так і разом із утягувачем. Отже, якщо в діяннях особи простежуються ознаки двох складів злочинів, щодо кількох потерпілих, то можлива кваліфікація за сукупністю.

У юридичній літературі також порушують проблему розмежування складів злочинів, передбачених ст. 303 КК України (у частині примушування до зайняття проституцією) і ст. 154 КК України (примушування до вступу в статевий зв'язок). А.В. Плотнікова [16, с. 159–168] зазначає, що спостерігається певна спорідненість між примушуванням до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України) і примушуванням до зайняття проституцією (ст. 303 КК України). На думку автора, обидва названі склади злочинів мають спільний об'єкт і ст. 303 КК України доцільно було б розмістити в розділі IV КК України «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» [16, с. 159–168].

Щодо розмежування відповідних складів злочинів, а також злочинів, передбачених ст. ст. 152, 153 КК України, свого часу зазначала Л.П. Брич про те, що кожне з понять, у якому виражено суспільно небезпечне діяння у складах злочинів, передбачених ч. 1 ст. 152 і ч. 1 ст. 153 КК України, є частиною поняття, у якому виражено альтернативне суспільно небезпечне діяння у складі, закріпленому в ч. 1 ст. 303 КК України, тобто поняттям «примушування до зайняття проституцією» охоплюються такі різні за своєю фізіологічною природою статеві вияви, за які окремо встановлена відповідальність у ст. ст. 152 і ст. 153 КК України. Платний характер сексуальних послуг, що є однією з характерних рис проституції, не перешкоджає визнавати розглянуті вище ознаки спільними за змістом. Адже для кваліфікації вчиненого як звалтування чи як насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом не має значення той факт, чи надавалась потерпілій особі майнова компенсація [17, с. 170].

Водночас видається, що відповідні склади злочинів, передбачені ст. ст. 154, 152, 153 КК України, доцільно відмежовувати від злочину, передбаченого ст. 303 КК України, за відмінними ознаками об'єктивної сторони й суб'єкта вчинення злочину. Зокрема, один зі способів учинення злочинів, передбачених ст. ст. 152, 153 КК України, – використання безпорадного стану потерпілого, тоді як у ст. 303 КК України йдеться про уразливий стан потерпілих. Крім того, злочини проти статевої свободи і статевої недоторканності завжди є насильницькими, вчиняються всупереч волі потерпілого. Своєю чергою, суб'єкт учинення злочинів, передбачених ст. ст. 302, 303 КК України, особистої участі в статевих зносинах із потерпілими не бере, на відміну від посягань, передбачених ст. ст. 152, 153 КК України.

Висновки. Отже, на підставі аналізу юридичної літератури та правозастосовної практики проаналізовано найбільш проблемні питання кваліфікації складів злочинів проти моральності. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки. Видається, що викрадення предметів, які знаходяться в місці поховання або на тру-

пі, – це злочин не проти моральності, а проти власності. Тому вказівку на цю форму об'єктивної сторони з тексту диспозиції ст. 297 КК України треба виключити, особливо це стосується випадків, якщо вилучення предметів не поєднувалося з оскверненням місця поховання. Так само видається, що знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК України) потрібно кваліфікувати за ст. 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна». Щодо кваліфікації складів злочинів, передбачених ст. ст. 302, 303 КК України, потрібно брати до уваги те, що, за ст. 302 КК України, як звітництво для розпусти потрібно кваліфікувати випадки, коли особа надає приміщення для розпусти з метою отримання доходу. Своєю чергою, як сутенерство доцільно кваліфікувати випадки діяння щодо забезпечення особами зайняття проституцією. Такі діяння полягають не лише в підшукуванні приміщення для зайняття проституцією, а й учиненні інших дій, які полягають в організації безперешкодного зайняття такою діяльністю (розповсюдження номерів телефонів, візитних карток із пропозицією для зайняття проституцією, приймання замовлення від клієнтів на надання їм оплатних сексуальних послуг, домовленості про оплату цих послуг, установа відповідних розцінок). Разом із тим у випадку поєднання таких злочинних діянь потрібна кваліфікація за сукупністю. Питання кваліфікації злочинів, передбачених ст. ст. 302, 303 і 149 КК України, варто вирішувати з урахуванням того, що склад злочину, передбачений ст. 149 КК України, – формальний, у випадку реалізації мети (експлуатація), визначеної ст. 149 КК України, діяння обов'язково треба кваліфікувати додатково за сукупністю. Водночас дії сутенера, який за певну грошову винагороду зводить жінку з клієнтом, не можна вважати торгівлею людьми, зазначені дії треба кваліфікувати за відповідними нормами – звітництво для розпусти (ст. 302 КК України) або за наявності забезпечення зайняття проституцією примус як сутенерство чи втягнення особи в зайняття проституцією (ст. 303 КК України). Щодо розмежування складів злочинів, передбачених ст. 304 і 150-1 КК України, потрібно мати на увазі, що не можна кваліфікувати як утягнення в зайняття жебрацтвом дитину-немовля або іншу дитину, яка не усвідомлює факту втягнення, а також випадки залучення малолітнього до жебрацтва шляхом обману, оскільки втягнення в зайняття жебрацтвом передбачає усвідомлення своїх дій потерпілим. Якщо ж використання малолітньої дитини в зайнятті жебрацтвом супроводжується втягненням потерпілої особи в таку діяльність (існує кілька потерпілих, один із яких усвідомлює факт утягнення), вчинене утворює сукупність злочинів, передбачених ст. ст. 150-1 і 304 КК України. Склади злочинів, передбачені ст. ст. 154, 152, 153 КК України, доцільно відмежовувати від злочину, передбаченого ст. 303 КК України, за відмінними ознаками об'єктивної сторони й суб'єкта вчинення злочину. Зокрема, один зі способів учинення злочинів, передбачених ст. ст. 152, 153 КК України, – використання безпорадного стану потерпілого, тоді як у ст. 303 КК України йдеться про уразливий стан потерпілих. Крім того, злочини проти статевої свободи і статевої недоторканності завжди є насильницькими, вчиняються всупереч волі потерпілого. Своєю чергою, суб'єкт учинення злочинів, передбачених ст. ст. 302, 303 КК України, особистої участі в статевих зносинах із потерпілими не бере, на відміну від посягань, передбачених ст. ст. 152, 153 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 року / за ред. С.С. Яценка. – К. : А.С.К., 2002. – 936 с.
2. Уголовное право. Особенная часть : [учебник для вузов] / [Т.И. Ваулина, П.А. Волостнов и др.]. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – 768 с.
3. Кримінальне право. Особлива частина : [мультимедійний навчальний посібник] / [А.В. Савченко, Е.М. Кісілюк, О.В. Процюк, І.А. Вартилицька, О.В. Микитчик, О.В. Кришевич та ін.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naiu.kiev.ua>.

4. Кучанська Л.С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л.С. Кучанська ; Акад. адвокатури України. – К., 2007. – 20 с.
5. Одайник Б.М. Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Б.М. Одайник. – К., 2010. – С. 186.
6. Кримінальне право України. Особлива частина / [М.І. Бажанов, В.В. Сташиш, І.О. Зінченко та ін.] ; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиша, В.Я. Тація. – К. – Х. : Юрінком-Інтер – Право, 2001. – 496 с.
7. Кримінальне право (Особлива частина) : [підручник] / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – Луганськ : Елтон-2, 2012. – Т. 2. – 2012. – 704с.
8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 1998–2004. – Т. 5 : П-С. – 2003. – 736 с.
9. Дудоров О.О. Кримінальне право : [навчальний посібник] / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк ; за заг. ред. М.І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
10. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 26 грудня 2006 року // Єдиний державний реєстр судових рішень України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
11. Козак В.А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми: проблема об'єкту злочину / В.А. Козак // Проблеми законодавства. – 2002 – № 52. – С. 193–198.
12. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 лютого 2015 року (справа № 5-43км14) // Інформаційно-правова система «Прецедент» : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.precedent.ua>.
13. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10 червня 2015 року (справа № 5-1439км15) // Інформаційно-правова система «Прецедент» : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.precedent.ua>.
14. Хавронюк М.І. Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом / М.І. Хавронюк // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2009. – Вип. 49. – С. 244–249.
15. Кузнецов В.В. Експлуатація дитини у вигляді жебракування / В.В. Кузнецов // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 6 (67). – С. 191–196.
16. Плотнікова А.В. Щодо розмежування примушування до зайняття проституцією, до вступу в статевий зв'язок та зґвалтуванням / А.В. Плотнікова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія «Право». – 2012. – Випуск 19. – С. 159–168.
17. Брич Л.П. Деякі зауваження щодо роз'яснень Верховним Судом України положень КК про кримінальну відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи / Л.П. Брич // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 47. – С. 164–173.

УДК 343.2/.7

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО Й МАТЕМАТИКА: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ

CRIMINAL LAW AND MATHEMATICS: TRADITIONS AND INNOVATIONS

Демидова Л.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття є продовженням дискусії про взаємозв'язок кримінального права й математики, присвячена традиціям і новаціям і їх значенню для розвитку кримінального права. Обґрунтовується доцільність використання в кримінально-правових дослідженнях і законотворчій діяльності відомих законів математики («золотої середини», «золотої пропорції», рівноваги).

Ключові слова: кримінальне право, математика і кримінальне право, традиції в кримінальному праві, новації в кримінальному праві.

Статья является продолжением дискуссии о взаимосвязи уголовного права и математики, посвящена традициям и новациям, а также их значению для развития уголовного права. Обосновывается целесообразность использования в уголовно-правовых исследованиях и законотворческой деятельности известных законов математики («золотой середины», «золотой пропорции», равновесия).

Ключевые слова: уголовное право, математика и уголовное право, традиции в уголовном праве, новации в уголовном праве.

The article is a continuation of the discussion on the relationship between criminal law and mathematics. It is devoted to traditions and innovations and their significance for the development of criminal law. The expediency of using the known laws of mathematics ("golden mean", "golden proportion", equilibrium) in criminal-law studies and law-making activity is substantiated.

Key words: criminal law, criminal law and mathematics, traditions in criminal law, innovations in criminal law.

Актуальність теми. Останніми роками науковці і практики відмічають відсутність узгодженої сучасної доктрини кримінального права України та недостатню розробку методологічних питань кримінального права, а також збільшення кількості неякісних законів із питань боротьби зі злочинністю.

Щодо сучасної доктрини кримінального права, то зараз здійснюються лише спроби реформування пострадянської доктрини, яка впроваджена в Кримінальний кодекс (далі – КК) України 2001 р., її прогресивність на момент прийняття цього Кодексу не викликає сумніву. Разом із

тим для сьогодення є характерним, що низка доктринальних положень перебуває в кризовому стані: відсутня офіційно визнана концепція запровадження в законодавство України інституту кримінального проступку, яка б не порушувала основний принцип реформування кримінальної юстиції – принцип гуманізації кримінальної відповідальності; запроваджена в КК України «завуальована» кримінальна відповідальність юридичних осіб із порушенням конституційного принципу про індивідуалізацію покарання як основоположного в пострадянській доктрині кримінального права; передбачена в КК України (як захід кри-